

ДВОЄ ПИСАРІВ-ЧЕНЦІВ.
 ДВІ МОЛОДІ ДАМИ.
 ФІЛІППО МУЦІУС, вчений.
 СИНЬЙОР ГАФОНЕ, ректор Пізанського університету.
 ВУЛИЧНИЙ СПІВЕЦЬ.
 ЙОГО ЖІНКА.
 ВАННІ, ливарник.
 УРЯДОВЕЦЬ.
 ВИСОКОПОСТАВЛЕНИЙ УРЯДОВЕЦЬ.
 СУБ'ЄКТ.
 ЧЕРНЕЦЬ.
 СЕЛЯНИН.
 ПРИКОРДОННИК.
 ПИСАР.
 ЧОЛОВІКИ, ЖІНКИ, ДІТИ.

1.

Галілео Галілей, викладач математики Падуанського університету, прагне довести правильність нового вчення Коперніка про будову всесвіту.

У тисяча шістсот дев'ятім році

Світильник розуму осяв

Всю Падую з малого дому.

Галілео Галілей обрахував:

Земля — у русі, Сонце — нерухоме.

Убогий кабінет Галілея в Падуї. Ранок. Хлопець АНДРЕА, син домоправительки, приносить шклянку молока і булочку.

ГАЛІЛЕЙ (весело пирхаючи, вмивається до пояса). Постав молоко на стіл, та дивись, не закрій якої книги.

АНДРЕА. Мати каже, треба вже заплатити молочареві. А то він враз опише круг навколо нашого дому, синьйоре Галілео.

ГАЛІЛЕЙ. Треба казати «опише коло», Андреа.

АНДРЕА. Як хочете. Коли не сплатите, то він опише нас кругом, синьйоре Галілео.

ГАЛІЛЕЙ. А коли судовий виконавець, синьйор Камбіоне, прямуватиме до нас, яку відстань він пройде між двома точками?

АНДРЕА (широко всміхаючись). Найкоротшу.

ГАЛІЛЕЙ. Гарзд! Я щось для тебе маю. Поглянь-но за таблицями зірок.

Андреа витягає велику дерев'яну модель сонячної системи.

АНДРЕА. Що це таке?

ГАЛІЛЕЙ. Астролябія: ця штука показує, як обертаються планети навколо Землі. Так вважали старі люди.

АНДРЕА. Як?

ГАЛІЛЕЙ. Ось розгляньмо. Насамперед, опиши, що бачиш.

АНДРЕА. Посередині камінець.

ГАЛІЛЕЙ. Це — Земля...

АНДРЕА. А круг неї одне над одним кільця.

ГАЛІЛЕЙ. Скільки їх?

АНДРЕА. Вісім.

ГАЛІЛЕЙ. Це кристалічні сфери.

АНДРЕА. На кільцях кульки.

ГАЛІЛЕЙ. Це — планети.

АНДРЕА. А тут стрічки, і на них якісь слова.

ГАЛІЛЕЙ. Які слова?

АНДРЕА. Назви планет.

ГАЛІЛЕЙ. А саме?

АНДРЕА. На нижчій кулі написано «Місяць». А на верхній — «Сонце».

ГАЛІЛЕЙ. А тепер покоти «Сонце».

АНДРЕА (рухає кільця чаші). Як гарно. Але ж... Ми тут немов закорковані.

ГАЛІЛЕЙ (витаючись). Так, так, я відчув те саме, коли вперше побачив цю штуку. Деякі люди це відчувають. (Кидає рушник до Андреа, щоб той потер йому спину). Стіни, кільця і нерухомість! Цілих два тисячоліття людство вірило, що Сонце і всі небесні тіла обертаються навколо нього. Папа, кардинали, князі, вчені, капітани, купці, перекупки риби і школярі вірили, що буцім-то нерухомо сидять в цій кристалічній сфері. Але віднині ми вирушаємо, Андреа, в далеку подорож. Бо старі часи

минули, настав новий час. Ось уже сто років, як людство жде чогось.

У містах стало тісно, в головах теж. Забобони й чума. Віднині ж знаймо: так є, але так не буде. Адже все рухається, мій друже. Я навіть сказав би, що все почалося з кораблів. Споконвіку вони держалися берегів. Та нараз покинули їх і рушили у відкрите море.

По нашому старому континенту пішла чутка: десь є нові континенти. І відколи наші кораблі до них добилися, регочуться на всій землі: велике страшне море — не таке вже велике й не таке страшне. Забаглося дослідити причини всіх речей: чому падає камінь, коли його впустиш, і як це він зноситься вгору, коли його жбурнеш. Що не день — то нове відкриття. Навіть столітні діди нащупують вухо, аби почути від юнаків, що в світі нового.

Вже багато відкритого, та ще більше можна відкрити. Отже, роботи буде і новим поколінням.

Ще юнаком я бачив у Сієні, як кілька мулярів, посперечавшись сливе п'ять хвилин, замінили тисячолітній спосіб пересування гранітних брил: вони тільки по-новому линви розташували. Відтоді я збагнув: старі часи минули, настав новий час. Незабаром людство пізнає свою оселю, небесне тіло, на якому воно живе. Йому вже не досить того, що написано в старих книгах.

Бо там, де тисячоліттями гніздилась віра, тепер оселився сумнів. Всі кажуть: так, це написано в книгах, але ж дозвольте нам тепер самим поглянути. З найбільш призвичаєними істинами тепер не церемоняться: сумніваються в тому, в чому раніш ніколи не сумнівались.

Від цього знявся такий вітер, що розвіяв поли золототканих одінь князів і прелатів, заголивши і товсті і сухі ноги — такі ж ноги, як і в нас. А небо, як виявилось, — порожнє. Тому й зчинився на світі веселий регіт.

Але води Землі крутять нові прядки і кросна на мануфактурах і різні пристрої на корабельних верфях; в ливових і парусних майстернях на новий лад одночасно рухаються п'ятсот рук. Повір мені, ще за нашого життя про

астрономію провадитимуть на всіх базарах. Навіть сини перекупок риби бігатимуть до школи. Бо жадібним до нового людям наших міст сподобається, коли нова астрономія дасть змогу рухатись і Землі. Завжди вважали, що зорі пришпилені до кристалічного склепіння і тому не падають. А тепер ми набралися мужності і дозволяємо їм вільно і без упину плавати в порожнечі. І вони йдуть у далеку подорож, отак, як наші кораблі, без упину в далеку безкінечну подорож.

А Земля весело кружляє навколо Сонця, і перекупки риби, купці, князі, кардинали і навіть сам папа — кружляють разом із нею.

Всесвіт за ніч утратив свій єдиний центр, а на ранок їх стало безліч. Бо можна вважати за центр усе і нічого: раптом стало багато простору.

Наші кораблі запливають далеко-далеко, наші планети і сузір'я рухаються в безкінечному просторі, навіть у шаховій грі тури нині рухаються по-новому, через усі поля. Як каже поет? «О рання-рань початку!...»

АНДРЕА.

«О рання-рань початку!

О свіжий подих вітру

Від берегів нових!»

Але ж пийте молоко, бо скоро знов прийдуть люди.

ГАЛІЛЕЙ. А ти добре втямив те, про що я тобі казав учора?

АНДРЕА. Про що? Про оте Копернікове крутіння?

ГАЛІЛЕЙ. Еге!

АНДРЕА. Ні. Хіба я можу це зрозуміти? Це ж важко, а мені в жовтні буде тільки одинадцять.

ГАЛІЛЕЙ. Я хочу, щоб ти це зрозумів. І щоб усі це зрозуміли. Саме для того ж я й працюю, і купую дорогі книжки, замість платити за молоко.

АНДРЕА. Але ж я бачу на власні очі, що Сонце увечері не там, де вранці. Воно ж не може спинитись, ніколи в світі!

ГАЛІЛЕЙ. Він бачить! Що ти бачиш? Ти нічого не бачиш, тільки лупаєш очима. А треба бачити. (Ставить залізний умивальник посеред кімнати). Нехай це буде Сонце. Сідай.

(Андреа сідає на стілець, Галілей стає позаду нього). Де Сонце, справа чи зліва?

АНДРЕА. Зліва.

ГАЛІЛЕЙ. А як воно опиниться справа?

АНДРЕА. Звісно, коли ви його перенесете вправо.

ГАЛІЛЕЙ. І тільки? А коли так? (Бере його разом зі стільцем і робить ним півоберта). Де тепер Сонце?

АНДРЕА. Справа.

ГАЛІЛЕЙ. А воно рухалось?

АНДРЕА. Що ні, то ні.

ГАЛІЛЕЙ. А що рухалось?

АНДРЕА. Я.

ГАЛІЛЕЙ (Гримає). Неправда твоя! Дурню! Стілець!

АНДРЕА. Але ж і я з ним разом!

ГАЛІЛЕЙ. Звичайно. Стілець — це Земля. А ти — на ній.

СИНЬЙОРА САРТІ (увійшла, щоб прибрати ліжко). Що ви коїте з моїм сином, синьйоре Галілео?

ГАЛІЛЕЙ. Я вчу його бачити, Сарті.

СИНЬЙОРА САРТІ. Тим, що волочите його по кімнаті?

АНДРЕА. Не треба, мамо, ти цього не втямиш.

СИНЬЙОРА САРТІ. Ова! А ти вже втямиш, аякже! До вас прийшов молодий синьйор, хоче вчитись. Дуже гарно вбраний, і з рекомендаційним листом. (Подає). Ви довчите мого Андреа до того, що він скаже: двічі по два є п'ять. Він уже й так плутає все, що ви йому кажете. Вчора увечері він доводив мені, що буцім-то Земля крутиться навколо Сонця. Він твердо переконаний, що це якийсь там пан Кіпернікус обчислив.

АНДРЕА. А хіба ж Кіпернікус не обчислив цього, синьйоре Галілео? Ну, скажіть їй самі!

СИНЬЙОРА САРТІ. Як?! Ви справді втовкмачуєте йому в голову такі дурниці? Та він ще вибовкне це в школі, а тоді духовні синьйори придуть до мене скаржитися, що він верзе всяку нечестиву нісенітницю. Майте сором, синьйоре Галілео!

ГАЛІЛЕЙ (снідає). Синьйоро Сарті, на підставі наших досліджень ми — Андреа і я — після палкої дискусії зробили відкриття, яке ми більше не в силі тримати в секреті від світу. Настав новий час, велика доба, за якої жити просто приємно.

СИНЬЙОРА САРТІ. Он як! Ну, раз так, то є надія, що ми, нарешті, зможемо сплатити молочареві борг, синьйоре Галілео. (Показуючи на листа). Зробіть мені цю єдину ласку — не відсилайте хоч цього учня. Я все думаю про гроші за молоко. (Виходить).

ГАЛІЛЕЙ (сміючись). Дайте мені принаймні випити це молоко. (До Андреа). Все ж таки ми вчора дещо зрозуміли!

АНДРЕА. Я їй так сказав тільки для того, щоб її здивувати. Але це ж не так. Ви ж обернули стілець боком, а не отак (показує поступове обертання руками). Бо так би я упав зі стільця, і це — факт. Чому ви не перевернули стільця? Бо тоді було б доведено, що я і з Землі впав би. От що!

ГАЛІЛЕЙ. Я ж тобі довів...

АНДРЕА. Але минулої ночі я дійшов такої думки: коли б Земля оберталася так, то я провисів би цілу ніч головою донизу. А це — факт.

ГАЛІЛЕЙ (бере зі столу яблуко). Отже, це буде Земля...

АНДРЕА. От не беріть ви завше такі приклади, синьйоре Галілео. Так ви будь-що доведете.

ГАЛІЛЕЙ. Гаразд. (Кладе яблуко назад).

АНДРЕА. Прикладами ви завше зможете все довести, ви хитрий. Я ж не можу тягати свою матір на стільці, як ото ви мене. Бачте, який це поганий приклад. Ну, а що з того, коли яблуко буде Землею? Що з того?

ГАЛІЛЕЙ (сміється). Та ти ж не хочеш цього знати.

АНДРЕА. Візьміть його знову. Як же це так, що я не висну вночі головою донизу?

ГАЛІЛЕЙ. Ось як: це Земля, а тут стоїш ти. (Застромлює в яблуко скіпочку, відколоту від поліна, взятого коло печі). А тепер Земля обертається.

АНДРЕА. А тепер я висну вниз головою.

ГАЛІЛЕЙ. Як то? Ану дивись добре. Де зараз голова?

АНДРЕА (показує на яблуці). Ось тут. Унизу.

ГАЛІЛЕЙ. Що? (Обертає яблуко назад). Хіба голова не на тому ж місці? Хіба ноги не внизу? Може, коли я обертаю, ти так стоїш?.. (Виймає скіпку і перевертає її).

АНДРЕА. Ні. А чому ж я зовсім не помічаю обертання?

ГАЛІЛЕЙ. Бо ти обертаєшся із Землею разом. Ти, і повітря над тобою, і все, що на земній кулі.

АНДРЕА. А чому видає так, ніби Сонце ходить?

ГАЛІЛЕЙ (знов обертає яблуко зі скіпкою). Значить, під собою ти бачиш Землю, вона завжди під тобою, і для тебе вона нерухома. А тепер поглянь угору. Ось лампа над твоєю головою, а вже, коли я оберну, то що тепер над твоєю головою? Отже, що тепер вгорі?

АНДРЕА (повертається слідом за ним). Піч.

ГАЛІЛЕЙ. А де лампа?

АНДРЕА. Внизу.

ГАЛІЛЕЙ. Ага! То ж бо й є!

АНДРЕА. Здорово! Ото вона здивується!

Входить ЛЮДОВИКО МАРСІЛІ, багатий юнак.

ГАЛІЛЕЙ. У нас тут просто, як у млині.

ЛЮДОВИКО. Добрий ранок, синьйоре. Мене звать Людовико Марсілі.

ГАЛІЛЕЙ (читаючи про себе рекомендаційний лист). Ви були в Голландії?

ЛЮДОВИКО. Де я багато чував про вас, синьйоре Галілео.

ГАЛІЛЕЙ. Ваша родина має маєтності в Кампанії?

ЛЮДОВИКО. Матері забаглося, аби я трохи світа побачив, почув, що в світі трапляється і таке інше...

ГАЛІЛЕЙ. А в Голландії ви почули, що в Італії, наприклад, трапляюся я?

ЛЮДОВИКО. А раз мати бажає, щоб я і з науками зазнайомився...

ГАЛІЛЕЙ. Приватні уроки — десять скуді за місяць.

ЛЮДОВИКО. Дуже добре, синьйоре.

ГАЛІЛЕЙ. До чого маєте хист?

ЛЮДОВИКО. До коней.

ГАЛІЛЕЙ. Ах, так?

ЛЮДОВИКО. Я до наук не здатний, синьйоре Галілео.

ГАЛІЛЕЙ. А в такому разі п'ятнадцять скуді на місяць.

ЛЮДОВИКО. Дуже добре, синьйоре Галілео.

ГАЛІЛЕЙ. Я зможу приймати вас тільки зрання. Це вже замість тебе, Андреа. З тобою вже не випадає вчитись. Бач, ти ж не платиш.

АНДРЕА. То я вже піду. Можна, я візьму це яблуко?

ГАЛІЛЕЙ. Бери.

Андреа виходить.

ЛЮДОВИКО. Вам доведеться набратися зо мною терпіння. Головне, що в науках завжди виходить не так, як підказує здоровий глузд. Візьміть, наприклад, цю сміховинну трубу, що її продають в Амстердамі. Я уважно роздивився. Шкіряна трубка з зеленої шкіри, а в ній дві лінзи: одна така (показує руками ввігнуту лінзу), а друга (показує опуклу) отака. Кажуть, одна збільшує, а друга зменшує. Кожна розумна людина збагнула б, що вони вирівнюють одна одну. Аж ні. Крізь цю штуку все ніби побільшується уп'ятеро. Така ваша наука.

ГАЛІЛЕЙ. А що ж здається вп'ятеро більшим?

ЛЮДОВИКО. Дзвіниці, голуби, все що вдаліні.

ГАЛІЛЕЙ. І ви самі бачили ці побільшені дзвіниці?

ЛЮДОВИКО. Так, прошу, синьйоре.

ГАЛІЛЕЙ. І ця труба має дві лінзи? (Робить ескіз на аркушику паперу). Такий вона має вигляд? (Людовико киває). І давно винайдена?

ЛЮДОВИКО. Гадаю, що не давніше від кількох днів. Саме коли я від'їздив з Голландії, вона з'явилася в продажу.

ГАЛІЛЕЙ (майже привітно). І нащо то вам вивчати саме фізику. Чому не конярство?..

Непомітно для Галілея входить СИНЬЙОРА САРТІ.

ЛЮДОВИКО. Мати вважає, що трохи науки таки треба. Знаєте, тепер увесь світ і шклянки вина не вип'є без науки.

ГАЛІЛЕЙ. Ви могли б з таким самим успіхом вивчати мертві мови або теологію. Це ж легше. (Бачить синьйору Сарті). Гаразд, приходьте у вівторок уранці.

Людовико виходить.

ГАЛІЛЕЙ. Не дивись так на мене. Я ж його взяв.

СИНЬЙОРА САРТІ. Бо вчасно мене побачив. Там же куратор університету.